

**Jatkuva oppiminen
ja
aikuispedagogiikka
työssä**

**Soila Lemmetty & Kaija Collin
(toim.)**

[SoPHI]

*Jatkuva oppiminen
ja aikuispedagogiikka työssä*

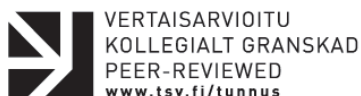
Toimittaneet
Soila Lemmetty & Kaija Collin

SoPhi 150

SoPhi on julkaissut akateemisesti korkeatasoista filosofista ja yhteiskuntatieteellistä kirjallisuutta vuodesta 1995. Kirjoittajamme ovat kansainvälisesti ansioituneita tutkijoita. Julkaisemme sekä suomen- että englanninkielistä kirjallisuutta. Julkaistavat kirjat valitaan tieteellisin kriteerein asiantuntijalausuntojen pohjalta. SoPhin toimintaperiaatteina ovat nopeus, riippumattomuus ja ajankohtaisuus. Kirjat ovat helposti saatavilla maksutta internetistä. SoPhi-kirjat ovat vertaisarvioituja ja mukana julkaisufoorumin luokituksessa.

[www.jyu.fi /sophi](http://www.jyu.fi/sophi)

Kansikuva: Marika SHEMEIKKA

CC BY 4.0

2022 Jyväskylän yliopisto

ISBN 978-951-39-9442-6 (painettu)

ISBN 978-951-39-9443-3 (PDF)

ISSN 1238-8025

Sisällys

Esipuhe, 5

1. Johdanto: Jatkuva oppiminen ja työelämä (aikuis)kasvatustieteellisessä viitekehyksessä, 7
Soila Lemmetty & Kaija Collin

OSA 1 LÄHTÖKOHTIA JATKUVAAN OPPIMISEEN TYÖELÄMÄSSÄ

2. Jatkuva työssä oppiminen – lähtökohtia, edellytyksiä ja seurauksia, 22
*Soila Lemmetty, Marianne Jaakkola, Kaija Collin
& Justiina Pihlajamaa*

3. ”Kohti merkityksellistä elämää” – jatkuva oppiminen tulevaisuuden hallintana, 56
Heikki Kinnari, Hanna Laalo & Heikki Silvennoinen

4. Miten yksilöiden osaaminen muuttuu yrityksen tuottavuudeksi ja edelleen talouskasvuksi?, 88
Sinimaaria Ranki

OSA 2 OPPIMISYMPÄRISTÖT JA OPPIMISEN TUKI TYÖSSÄ

5. Työ andragogisena oppimisympäristönä – Oletuksia aikuisesta oppijasta teknologiayrityksessä ja poliisiorganisaatiossa, 124
Soila Lemmetty, Kaisu Hämäläinen & Kaija Collin

6. Elinikäisen oppimisen kokeminen työuralla tarvittavan osaamisen uudistamiseen pyrkivässä ryhmäinterventiossa, 156
Pinja Ryky

7. Ekspansiivinen oppiminen ja toiminnan yhteisen kohteen kehitys
yrittäjyysyhteisön muutoslaboratoriossa, 193
Tuija Cornér, Anu Kajamaa & Juha Tuunainen

8. Pedagogiikka työssä oppimisen tukena työelämässä, 218
Heta Rintala, Liisa Postareff & Essi Ryymin

9. Organisaation oppimisen lähtökohtia, raameja ja haasteita
– tapaustutkimus sairaalaorganisaatiosta, 240
*Marianne Jaakkola, Soila Lemmetty, Kaija Collin, Minna Ruoranen
& Teuvo Antikainen*

10. “Kun motivaatio oppimiseen on kohdallaan, niin voidaan
oppimispolulla ohjata eteenpäin” – Käsityksiä oppimisen johtamisesta
esihenkilötyössä, 273
Sara Keronen, Soila Lemmetty & Kaija Collin

OSA 3 TYÖSSÄ OPPIMISEN UUDET AVAUKSET

11. Tunteet ja työssä oppiminen – Rohkeus, turvallisuus, epävarmuus
ja häpeä, 300
Katja Vähäsantanen, Susanna Paloniemi, Päivi Hökkä & Teemu Vasama

12. Työelämä digimurroksessa: Jatkuvaa oppimista vai teknostressiä?, 331
*Pauliina Rikala, Jesse Sorvali, Kaisa Silvennoinen, Aaron J. Peltoniemi,
Joni Lämsä, Mikko Niilo-Rämä & Raija Hämäläinen*

13. Huojuva työuratoimijuus – irtiottoja perinteisen palkkatyön tarinasta, 358
Anu Järvensivu

14. Kestävän oppimisen ulottuvuudet aikuisten oppimisen kontekstissa, 387
Soila Lemmetty & Kaija Collin

Kirjoittajat, 412

3.

”Kohti merkityksellistä elämää” – jatkuva oppiminen tulevaisuuden hallintana

Heikki Kinnari, Hanna Laalo & Heikki Silvennoinen

Tiivistelmä

Elinikäistä oppimista on pidetty ratkaisuna yhteiskunnallisiin ongelmiin ainakin 1960-luvulta alkaen. Elinikäisen oppimisen politiikan perusteluina esitetyt ongelmat ovat olleet vuosikymmeniä samankaltaisia, mutta politiikalle on ollut tyypillistä, että tasaisin aika-ajoin se ”keksitään uudelleen”, usein hieman eriävän nimisenä. Tässä luvussa analysoimme suomalaisessa koulutuspolitiikassa käännteentekeväksi reformiksi esiteltyä jatkuvan oppimisen uudistusta. Käytämme aineistona jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen linjauksia, joita tutkimme foucault’laisen linssin läpi soveltaen Carol Bacchin poliittisten ongelmien representointiin keskittyvää WPR-menetelmää. Tutkimme, millaisia nykyisyyden ongelmia sekä tulevaisuuden uhkakuvia ja riskejä raportissa representoidaan, millaisia ratkaisuja

ongelmiin konstruoidaan ja miten jatkuvan oppimisen ihanteellista subjektia rakennetaan. Tarkastelemme jatkuvan oppimisen politiikkaa suhteessa elinikäisen oppimisen politiikan historiaan ja tutkimme mikä siinä on uutta ja mikä tuttua jo entuudestaan. Analyysimme osoittaa jatkuvan oppimisen politiikan perustelujen toistavan aiemmilta vuosikymmeniltä tuttuja sisältöjä. Uutta ovat lupaukset merkityksellisestä elämästä, joka pelkistyy tarkoittamaan työmarkkinoiden vaatimaa itsensä päivittämistä.

Avainsanat: *elinikäinen oppiminen, jatkuva oppiminen, koulutuspolitiikka, jatkuvan oppimisen uudistus*

Johdanto

Elinikäistä oppimista on pidetty vastauksena yhteiskunnallisiin ongelmiin jo ainakin 1960-luvulta alkaen. Poliitiikan perusteluina esitetyt ongelmat ovat pysyneet vuosikymmenestä toiseen samankaltaisina, mutta ehdotetut ratkaisukeinot ja politiikan rakentama käsitys ihmisestä ovat muuttuneet ajan saatossa heijastellen aikansa yhteiskuntapoliittisia virtauksia. Elinikäisen oppimisen politiikan ominaispiirteenä onkin ollut, että aika-ajoin se ”keksitään uudelleen” ja nimetään uudestaan. (Kinnari 2020a; 2020b.) Valtioneuvoston ja opetus- ja kulttuuriministeriön elinikäisen oppimisen politiikan reformissa puhutaan 2020-luvulla ”jatkuvasta oppimisesta” (Valtioneuvosto 2020a; 2020b; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021).

Elinikäisen oppimisen politiikan historiassa on ollut tapana erottaa kolme sukupolvea (Rubenson 2006; Centeno 2011). 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolivälin jälkeen elinikäisen oppimisen politiikan voi katsoa siirtyneen neljänteen sukupolveen, jossa korostuvat itseään optimoivan yrittäjämäisen minän tai ”kykypääomakoneen” vaatimukset (Kinnari 2020a; 2020b).

Elinikäisen oppimisen poliittiset ohjelmajulistukset ovat hallintaa, ja niissä määritellään työmarkkinakansalaisen ihanneominaisuuksia sekä normaaliutta (Kinnari 2020a; 2020b). Oppijan ihannetta perustellaan toistaiseksi realisoitumattomilla haasteilla, riskeillä ja mahdollisuuksilla

(Fejes 2008). Näin tulevaisuuden (uhka)kuvilla hallitaan nykyisyyttä. Kuvatut haasteet ja riskit kumpuavat usein talouden ja kilpailukyvyn ongelmista.

Tässä luvussa analysoimme suomalaisessa koulutuspolitiikassa kään- teentekeväksi reformiksi esitettyä jatkuvan oppimisen uudistusta. Näkö- kulmamme on hallinnan analyttinen, ja sen ohjaamina hahmotamme jatkuvan oppimisen hallinnan teknologiana. Hallinnan analytiikka perustuu ranskalaisen filosofin Michel Foucault'n (1991; 1995; ks. myös Dean 1999/2010; Rose 1999) ajatteluun liberaalin yhteiskunnan kan- salaisten kontrollointiin liittyvistä toimintatavoista, joiden avulla ihmisiä ohjataan toteuttamaan elämässään yhteisesti määriteltyjä tavoitteita ja hyveitä autonomiaan vedoten.

Käytämme aineistona jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudis- tuksen linjauksia, jotka esitellään Valtioneuvoston raportissa ”Osaami- nen turvaa tulevaisuuden” (Valtioneuvosto 2020a). Tutkimme linjauksia foucault'laisen linssin läpi soveltaen Carol Bacchin *What is the Prob- lem Represented to Be?* eli WPR-menetelmää (Bacchi 2006; Bacchi & Goodwin 2016). Tutkimme, millaisia ongelmia, uhkakuvia ja riskejä raportissa representoidaan, millaisia ratkaisuja ongelmiin määritellään ja miten jatkuvan oppimisen ihanteellista subjektia rakennetaan. Tarkaste- lemme jatkuvan oppimisen politiikkaa suhteessa elinikäisen oppimisen politiikan historiaan, ja tutkimme mikä siinä on uutta ja mikä tuttua jo entuudestaan. Analyysimme osoittaa jatkuvan oppimisen politiikan perustelujen toistavan jo 1960-luvulla tutuksi tulleita ongelmia. Uutta ovat lupaukset merkityksellisestä elämästä, joka pelkistyy tarkoittamaan työmarkkinoiden vaatimaa itsensä päivittämistä.

Elinikäisen oppimisen politiikan historia

Elinikäisen oppimisen politiikka on kytköksissä ympäröivään yhteis- kuntaan ja yhteiskuntapolitiikkaan. Vallitseva poliittinen moraalit vaikutta- taan siihen, millaisena yhteiskunnan jäsenenä ihminen ymmärretään (ks. esim. Fejes 2005; Kinnari 2020a; 2020b). Poliittinen moraalit on vaikut- tanut esimerkiksi työttömien kohteluun eri aikoina. Sosiaaliliberalismiin pohjautuvissa hyvinvointivaltioissa heidän on ajateltu olevan yhteiskun-

nallisen muutoksen uhreja, jolloin yhteisön tehtävänä on ollut auttaa heitä työllistymisessä. Tällaisessa moraalisisessa todellisuudessa ihminen nähdään aktiivisena toimijana, jonka luontainen taipumus on pyrkiä työskentelemään yhteisönsä osana. Uusliberalismin perustuvan poliittisen moraalin määrittämässä yhteiskuntapolitiikassa korostuvat sanktiot ja velvoitteet. Yksilön nähdään olevan itse vastuussa työllisyydestään ja työttömyydestään eli työmarkkinakelpoisuudestaan. Työttömät määrittyvät tällaisessa moraalissa olemukseltaan passiivisina salamatkustajina, jotka eivät ota vastuuta itsestään ja yhteisöstään. (ks. esim. Rose 1999.) Samalla tavoin yhteiskuntapolitiikan muutokset ja yhteiskunnan rakenteelliset muutokset heijastuvat elinikäisen oppimisen politiikkaan, jossa yhteiskunnan vastuu yksilöstä muuttuvassa maailmassa on painottunut vaihtelevasti. (Kinnari 2020a.)

Nyt pinnalla oleva jatkuvan oppimisen käsite on tuotu kansalliseen koulutuspolitiikkaan uutena ja käännteentekeväenä reformina. Jatkuvan oppimisen mahdollistama koulutusmalli nähdään työvoimapolitiittisena rakenteellisena uudistuksena, joka mahdollistaa tehokkaamman ja systemaattisemman aikuisten oppimisen (Valtioneuvosto 2020a; 2020b). Jatkuvan oppimisen politiikkaa on kuitenkin aiheellista tarkastella osana elinikäisen oppimisen politiikan jatkumoa. Usein uuden käsitteen myötä politiikka on haluttu 'keksiä uudelleen' tuomalla entiseen jotakin uutta ja ajankohtaista. Useasti käsitteen muutos on liittynyt myös käsitteen poliittisen sisällön muutokseen. Tästä osuva esimerkki on UNESCO:n *elinikäisen kasvatuksen* (ks. esim. Faure 1972; Dave 1976) ja *jaksotittaiskoulutuksen* (OECD 1973) muuttuminen *elinikäiseksi oppimiseksi* 1980- ja 1990-luvulla (ks. esim. OECD 1985; EU 1995). Muutos kuvaa painopisteen muuttumista rakenteiden ja instituutioiden hallinnasta yksilön ominaisuuksien ja oppimisen sisältöjen sekä pedagogiikan hallintaan.

Elinikäisen oppimisen politiikan ylikansallinen historia ulottuu ainakin 1940-luvulle. Siinä voidaan erottaa neljä sukupolvea, joita kuvaamme seuraavaksi (ks. myös taulukko 1).

Humanistinen sukupolvi

Ensimmäinen elinikäisen oppimisen politiikan sukupolvi ajoittui 1970-luvulle. Painopiste oli pehmeissä arvoissa, minkä vuoksi sitä kutsu-

taankin humanistiseksi sukupolveksi (Rubenson 2006; Schuetze 2006; Centeno 2011). Erityisesti UNESCO pyrki ohjailemaan 1970-lukulaista elinikäisen oppimisen politiikkaa *elinikäisen kasvatuksen* (lifelong education) käsitteellään (Faure 1972; Dave 1976). Elinikäisen kasvatuksen tarve rakentui vieraantumisen teeman varaan. Yhteiskunnan nopea muutos, teknologian kehitys ja globalisaation kehittyminen nähtiin ongelmina ja riskeinä, joihin tuli etsiä vastauksia. Näkökulma korosti rakenteita, ja yhteiskunnalla nähtiin olevan vastuu yksilöistä, joita tuli kasvattaa muutoksessa selviytymiseen. Riskinä oli, että ihmiset vieraantuvat ja lopulta syrjäytyvät itse rakentamastaan yhteiskunnasta. Ilman yhteiskunnan tukea ihmisten ajateltiin muuttuvan ”maahanmuuttajiksi” oman yhteisönsä sisälle. Ihmiskäsitys oli positiivinen ja toisen maailmansodan jälkeisen optimismin hengessä toivottiin, ettei uudelleen nostettu ajatus ”ihmisen hengestä” katoaisi nyt vuorostaan teknologisoituvassa yhteiskunnassa. (Faure 1972; Dave 1976.)

Euroopan Neuvostolla (Council of Europe 1978) oli myös oma poliittinen diskurssinsa elinikäisen oppimisen politiikasta. Sitä kutsuttiin *jatkuvaksi kasvatukseksi* (permanent education). Ongelmaksi nähtiin yksilöä painostavat rakenteet ja koulujärjestelmä, jotka vieraannuttivat ihmistä itsestään ja yhteiskunnasta. Jatkuva kasvatusta nojasi kulttuuridemokratian ajatukseen. Kulttuuridemokraattisessa yhteiskunnassa tavoitteena oli ihmisten osallistuminen yhteiskunnan toimintaan suoran demokratian keinoin.

Myös OECD (1973, 1975) rakensi aktiivisesti elinikäisen oppimisen politiikkaa 1970-luvulla. Järjestön lanseeraama *jaksottaiskoulutus* (recurrent education) oli huomattavasti työmarkkinakeskeisempi kuin UNESCO:n ja Euroopan Neuvoston politiikka. OECD:n mukaan koulutuksen liiallinen erkaantuminen työstä aiheutti vieraantumista. Tavoitteena oli luoda järjestelmä, jossa koulu ja työ limittyisivät ja oppimissällöt kytkeytyisivät kiinteämmin työelämän vaatimuksiin.

Humanistinen sukupolvi oli humanistisen essentialismin aikakautta, jolloin korostettiin ihmisen itseisarvoa ja ”ihmisen hengen etsimistä”. Toisen maailmansodan kauhujen jälkeen yritettiin uskoa ihmisen hyvää tekevään olemukseen uudelleen. Monissa maissa kansalaiset aktivoituvat vaikuttamaan ja kulttuurinen ilmapiiri vapautui. Vaikka työmarkkinanäkökulma loisti erityisesti OECD:n politiikassa, oli UNESCO:n

käsitys elinikäisestä kasvamisesta hegemoniakamppailussa vallalla. (ks. esim. Rubenson 2006; Kinnari 2020a.) Aikakauden humanismi sai leimansa juuri UNESCO:n ajattelusta.

Talouden sukupolvi

1980-luvulla talouden ja yhteiskuntapolitiikan muuttuessa myös elinikäisen oppimisen politiikan suunta muuttui. Erityisesti anglosaksisissa maissa uusliberaalin talouspolitiikan läpilyönti muutti käsitystä elinikäisen oppimisen politiikasta. (Rubenson 2006; Centeno 2011; Kinnari 2020a.) Elinikäisen oppimisen toisen aikakauden, *talouden sukupolven*, kulta-aika sijoittui 1980- ja 1990-luvuille. Samalla elinikäisen oppimisen ajatus nousi toden teolla EU:n, OECD:n ja UNESCO:n politiikkaan, kuten myös Suomen koulutuspolitiikkaan. (Rubenson 2006; Centeno 2011; Kinnari 2020a.) Talouden sukupolvessa politiikka homogenoitui käsitteellisesti elinikäiseksi oppimiseksi. Osana inhimillisen pääoman määrittämää talouspolitiikkaa elinikäinen oppiminen hahmotettiin kilpailukykytekijäksi. Yhteiskunnat muuttuivat tietotyöpohjaisiksi ja ihmisten tiedot ja taidot alettiin nähdä kilpailukykytekijöinä, joita voitiin elinikäisen oppimisen avulla jalostaa koko elämän ajan. Perusteluina elinikäisen oppimisen politiikan tarpeille olivat nopea teknologinen kehitys, väestönkasvu ja vanhojen töiden katoaminen. Muutokset nähtiin samaan aikaan riskeinä ja mahdollisuuksina. (Kinnari 2020a.)

Elinikäisen oppimisen politiikka keskittyi erityisesti OECD:n (1996) ja EU:n (Euroopan komissio 1994; 1995) diskursseissa kilpailukykyyn liittyvään tietoon ja taitoon. Sivistykselliset teemat ja vieraantuminen puolestaan katosivat työmarkkinalähtöisen politiikan tieltä. Riskit ja mahdollisuudet yksilöllistyivät, ja erityisesti EU:n (European Commission 2000) ja OECD:n (1996) politiikassa korostettiin, että mikäli yksilöt ja kokonaiset kansakunnat eivät ole valmiit tarttumaan uuden työelämän vaatimukseen elinikäisen oppimisen keinoin, ne ovat tuomittuja häviämään. Näin yksilön menestyksestä ja menestymättömyydestä tuli henkilökohtainen ongelma; yksilöiden oli itse otettava vastuu omasta työmarkkinapotentiaalistaan eli työllistettävyydestään. Samalla kontrollikeinot, kuten auditointi, arviointi, elinikäinen ohjaus (lifelong guidance) ja uraohjaus (career guidance) kiinnitettiin elinikäisen oppimisen politiikkaan. (Kinnari 2020a.)

UNESCO:n (1996) politiikka erosi EU:n ja OECD:n ajattelusta. Järjestö kehitti omaa koko elämän ajan oppimisen (learning throughout life) politiikkaa, joka taiteili sivistyksellisen ja kilpailukykypuheen rajalla. Poliitikassa hahmoteltiin demokraattista utopiaa, jossa korostuivat samaan aikaan kilpailukykyyn tavoitteet, tasa-arvo ja monialaisuus.

Talouden sukupolvessa erityisesti OECD:n ja EU:n politiikan elinikäinen oppija rakentui kasinotalouden tuottamana homo economicuksena. Oman voiton maksimointi sekä rationaalisen valinnan ideologia rakensivat ihmiskäsitystä. Elinikäisestä oppimisesta muodostui väline materiaalisen hyvän kasvattamiseen. (Kinnari 2020a.)

”Pehmeän” talouden sukupolvi

Elinikäisen oppimisen politiikan kolmatta sukupolvea kutsutaan ”pehmeän” talouden sukupolveksi (Rubenson 2006). Tätä 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen alkupuolella vallinnutta sukupolvea leimasi huoli kasvaneesta yhteiskunnallisesta polarisaatiosta ja sen tuottamista ongelmista kilpailukykyille. Erityisesti Isossa-Britanniassa, mutta myös Suomessa yhteiskuntapoliittisen keskustelun ytimeen nousi ajatus ”kolmannesta tiestä”. Se vaikutti myös elinikäisestä oppimista käytävään keskusteluun. Inklusio, oikeudenmukaisuus, sosiaalisen koheesion rapautuminen ja sosiaalisen pääoman merkitys inhimilliselle pääomalle korostuivat erityisesti OECD:n (2003) ja EU:n (European Commission 2001) elinikäisen oppimisen politiikan tavoitteissa. (Kinnari 2020a.)

Vaikka sosiaaliset tavoitteet nousivat kilpailukykyyn liittyvien tavoitteiden rinnalle, pysyivät talouskasvuun ja kilpailukykyyn liitetyt tavoitteet kuitenkin ensisijaisina. Ne määrittivät myös sosiaalisten tavoitteiden sisältöä. Kärjistäen voidaan sanoa, että kansalaiset haluttiin mukaan työmarkkinoille voittajien säännöillä. Huomio kiinnittyi siihen, ettei elinikäinen oppiminen nimensä mukaisesti koskettanutkaan koko väestöä, vaan todellisuudessa lähinnä nuoret kouluttautuivat. Oppiminen ei käsittänyt samalla tavalla kaikkia aikuisia tai vähemmistöjä, vaan koulutuksen todettiin yhä kasautuvan sosioekonomisen aseman mukaisesti. Tämä nähtiin ongelmallisena paitsi oikeudenmukaisuuden, myös kilpailukykyyn kannalta. Elinikäinen ohjaus, uraohjaus ja muut kontrollikeinot saivat yhä merkittävämmän aseman ”inklusiivisina” toimina elinikäisen

oppimisen politiikassa. Erityisesti OECD:n (2000) retoriikassa ihmeteltiin, kuinka ihmiset eivät valikoituneetkaan paikoilleen automaattisesti, vaan tarvitsivat paimentavaa ohjaamista koulutuksen tarjoamista palkinnoista huolimatta. Sukupolvessa pehmeät arvot pilkistivät taustalla, mutta ihmiskäsityksenä talouteen perustuva rationaalinen valitsija piti pintansa. (Kinnari 2020a.)

Yrittäjämäisen talouden sukupolvi

Elinikäisen oppimisen politiikan voi katsoa siirtyneen 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen puolivälissä nykyiseen eli neljanteen vaiheeseen, yrittäjämäisen talouden sukupolven (Kinnari 2020a; 2020b). Sen aikana yrittäjämäisen minän ihanne on muotoutunut vallitsevaksi yhteiskuntapoliittiseksi ihmiskäsitykseksi. Yrittäjämäisen ihmisen toivotaan suhtautuvan itseensä yrityksenä, jota on jatkuvasti kehitettävä kilpailuaseman säilyttämiseksi. Hänen ajatellaan elävän terveellisemmin, pidempään ja onnellisemmin (Binkley 2015).

Yrittäjämäisen ihmisen ihanne sai alkunsa jo uusliberalismin ja inhimillisen pääoman teorian murtautuessa elinikäisen oppimisen politiikkaan 1980- ja 1990-luvuilla. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen jälkeen elinikäisen oppimisen politiikka sai kuitenkin runsaasti vaikutteita yrittäjyyskasvatuksesta, ja yrittäjyys ilmestyi elinikäisen oppimisen politiikkaan uutena piirteenä (Laalo, Kinnari & Silvennoinen 2018; 2019; Kinnari 2020a.). Elinikäiselle oppijalle alettiin määritellä yksityiskohtaisia avaintaitoja ja kompetensseja, jotka sisälsivät niin tiedot, taidot kuin asenteetkin. Erityisesti EU:n politiikassa (EU 2007; 2018) niiden tehtävänä on rakentaa aktiivista ja työllistettävää kansalaista. Tietojen ja taitojen ohella elinikäiseltä oppijalta vaaditaan kilpailukyvyn ja aktiivisen kansalaisuuden kannalta ”oikeita” persoonallisuuden piirteitä ja asennetta, tunneälyä, sosiaalista kompetenssia ja riskinottokykyä. Elinikäisen oppijan idea yrittäjämäistyi yhä enemmän talouden sukupolven ihanteesta vaadittavien osaamismääreiden laajentuessa persoonan ja temperamentin alueille. EU:n (2007; 2018) ja OECD:n (2005) elinikäisen oppimisen politiikassa korostetaan avaintaitoja ja kompetensseja, jotka vaativat uudenlaista emansipaatiota. Määriteltyjen taitojen ja tietojen ohella nyt korostetaan rohkeaa ja riskinottavaa asennetta, innova-

tiivista ajattelutapaa, vahvaa esiintymiskykyä ja sosiaalisia taitoja. UNESCO:n (2016) elinikäisen oppimisen politiikassa on korostunut kaksi kilpailevaa diskurssia, humanistinen ja kilpailukykyyn uskova. Työmarkkinapolitiikassa UNESCO:n diskurssi on jäänyt syrjään. 2020-luvulla järjestö on pyrkinyt kohottamaan kasvojaan julkaisemalla uusia merkittäviä raportteja elinikäisen oppimisen politiikasta, jossa korostuu humanistinen painotus (ks. esim. UNESCO 2021).

Yrittäjyyskasvatuksesta tutut hyveet ja ideaalit, kuten itseohjautuvuus ja vastuu itsestä ovat tulleet osaksi elinikäisen oppimisen politiikkaa (ks. esim. Laalo, Kinnari & Silvennoinen 2018). Kuten yrittäjämäisyys, myös elinikäinen oppiminen on levittäytynyt koko elämänpolitiikan alueelle, mikä näkyy esimerkiksi siinä, miten riittävän unen, terveellisen ravinnon, aktiivisen liikunnan ja palautumisen merkitystä korostetaan aivojen kilpailukykyyn säilyttämiseksi tietokapitalismissa (ks. esim. OECD 2007). Autonomisuus ja itseohjautuvuus ovat yhä tavoiteltuja määreitä. Jokaisella on vapaus valita, mutta valinta kannattaa tehdä oikein. (Kinnari 2020a.)

Taulukko 1. Elinikäisen oppimisen sukupolvet (Kinnari 2020a)

	Humanistinen sukupolvi	Talouden sukupolvi	“Pehmeän talouden” sukupolvi	“Yrittäjämäisen” talouden sukupolvi
Yhteiskunnalliset ja globaalit olosuhteet	Sotien jälkeinen uudelleenrakennusaika ja optimismi; nopea teknologinen kehitys; hyvinvointivaltioiden synty; Kylmän sodan aika; tietoisuus kolmannen maailman ongelmista; massamedian ajan alku – sodat; nälänhätä; kansalaisyhteiskunnan liikehdintä; opiskelijaliikkeiden radikalisoituminen	Öljykriisi ja lama; nopea teknologinen kehitys; thatcherismi ja reaganismi; deregulaatiopolitiikka; julkisten palveluiden yksityistäminen; sosialismin kaatuminen; Euroopan unionin ja yhteisen valuuttajärjestelmän syntyminen; markkinaliberalismin voitto ja “historian loppu”; individualisaatio; globalisaatio	Nopea teknologinen kehitys; globalisaatio; digitalisaatio; tiedon nopea kasvu; Polarisatio; Euroopan unionin laajentuminen; individualisaatio; Aasian roolin kasvaminen maailmanpolitiikassa; ilmastonmuutos	Nopea teknologinen kehitys; globalisaatio; digitalisaatio; Aasian roolin kasvaminen maailmanpolitiikassa; finanssikriisi; lama ja kuripolitiikka; pakolaiskriisi; Ilmastonmuutos; Kestävä kehitys; innovaatiopolitiikka
Tärkeimmät yhteiskunnalliset ongelmat elinikäistä oppimista koskien	Nopea teknologinen kehitys; ihmisten vieraantuminen; rakenteiden painostavuus; työelämän ja koulutuksen kohtaamattomuus; koulujärjestelmän vanhentuneisuus; oppimismuotojen tunnustamattomuus; epätasa-arvo ja demokratian puute	Nopea teknologinen kehitys; nuorisotyöttömyys; väestörakenteen muutos; työelämän ja koulutuksen kohtaamattomuus; globalisaatio; passiivinen työvoimapolitiikka ja hyvinvointivaltio; koulujärjestelmän jäykkyys; kilpailukyky	Nopea teknologinen kehitys; väestörakenteen muutos; työelämän ja koulutuksen kohtaamattomuus; polarisaatio; eriarvoisuus; sosiaalisen koheesion puute; talouden hegemonia ja markkinoiden säätelämättömyys; koulujärjestelmän jäykkyys; oppimismuotojen tunnustamattomuus; aikaisemmin hankitun osaamisen tunnustamattomuus, kilpailukyky	Nopea teknologinen kehitys; Väestörakenteen muutos; Työelämän ja koulutuksen kohtaamattomuus; sosiaalisen koheesion puute; eriarvoisuus, koulujärjestelmän jäykkyys; oppimismuotojen tunnustamattomuus; finanssikriisi; työttömyyden kasvu; epävarmuuden kasvu; ilmastonmuutos; pakolaiskriisi; kilpailukyky
Avainkäsitteet	Tasa-arvo; demokratia; emansipaatio; osallistuminen; itseksi tuleminen; valtautuminen; poliittinen talous	Kilpailukyky; individualismi; inhimillinen pääoma; vapaa markkinatalous; valinnanvapaus; oppimaan oppiminen; yrittäjyyskasvatus; joustavuus;	Kilpailukyky; individualismi; inhimillinen pääoma; innovointi; oikeudenmukaisuus; vapaus ja vastuu; joustavuus; verkostoituminen; oppiva yhteiskunta; yrittäjyyskasvatus	Kilpailukyky; individualismi; laajentunut inhimillinen pääoma; innovointi; luovuus; yrittäjyyskasvatus; standardisointi
“Elinikäinen oppiminen”	Elinikäinen kasvatus; jatkuva kasvatus; jaksottaiskoulutus	Elinikäinen oppiminen; elinikäinen kasvatus; koko elämän läpäisevä oppiminen; oppiva yhteiskunta; oppiva talous	Elinikäinen oppiminen; koko elämän läpäisevä oppiminen; oppiva yhteiskunta; oppiva talous; elinikäinen ohjaus	Jatkuva oppiminen; elinikäinen oppiminen; koko elämän läpäisevä oppiminen; oppiva yhteiskunta; oppiva talous; elinikäinen ohjaus; avaintaidot; avainkompetenssit
Subjektivi-teetti	‘Yhteisöllisyyteen’, kollektiivisuuteen ja asiantuntijavaltaan perustuva minuus	Itsesääteilyyn ja -ohjauvuuteen sekä valinnanvapauteen ja yrittäjämäisyyteen perustuva minuus	Itsestä huolehtimiseen, vastuuseen, yhteisöllisyyteen ja yrittäjämäisyyteen perustuva minuus	Itsestä huolehtimiseen, korostuneeseen yhteisövuoteeseen ja yrittäjämäiseen asenteeseen perustuva minuus.

Elinikäisen oppimisen hallinnallisuus

Kasvatus ja koulutus ovat valikoidun kulttuuriperimän siirtoa eli ajattelun, ymmärryksen, ja osaamisen hallintaa. Kasvatusinstituutiot siirtävät ja välittävät yhteiskunnassa kulloinkin vallitsevat arvot, tiedot ja taidot seuraaville sukupolville. Arvot, tiedot ja taidot ovat myös osa yhteiskunnassa vallalla olevaa moraalista järjestelmää. Esimerkiksi talouskasvua korostavassa yhteiskunnassa kilpailukykyä rakentavat tiedot ja taidot ovat moraalijärjestelmässä korkealla ja niitä arvostetaan ”välttämättöminä”, ”oikeina” ja ”hyvinä”. (Silvennoinen & Kinnari 2015; Kinnari 2020a.)

Michel Foucault'n (1998; 2008; 2010) ajattelusta kehittyneen hallinnan analytiikan näkökulmasta nykyisyytemme on valtakamppailujen läpäisemää. Vallitsevat hyveet, normit ja ihmisenä olemisen mallit ovat rakentuneet historian saatossa kamppailujen seurauksena. Myös elinikäisen oppimisen politiikka on historiallisten prosessien muokkaamaa. Eri aikoina on ollut olemassa kilpailevia diskursseja, mutta vain osa niistä on säilynyt elinvoimaisina tähän päivään. Osa on muuttanut muotoaan tai unohtunut. (Fejes 2005; 2008; Kinnari & Silvennoinen 2015; Kinnari 2020a.) Jatkuva oppiminen ilmentää niin ikään uutta muuntunutta muotoa aikaisemmin tutuksi tulleesta elinikäisen oppimisen politiikasta.

Väestötason kontrollointi, jota elinikäisen oppimisen politiikkaakin toteuttaa, on ajatteluun, arvoihin ja toimintaan kohdistuvaa valvankäyttöä. Foucault'laisittain katsottuna väestöön kohdistuvaa sääntelyä, kontrollointia ja ohjeistusta kutsutaan biopolitiikaksi. Biopolitiikalla tarkoitetaan erilaisia kontrollointikeinoja, joiden avulla hyödynnetään, muokataan ja ohjataan ihmisten ja samalla kokonaisten populaatioiden sielullisia, ruumiillisia, ajatuksellisia ja yhteisöllisiä tavoitteita. Biopolitiikassa käytetään ihmistieteitä, lääketiedettä ja tilastotiedettä toiminnan perusteluina ja sitä ohjaa tiedon, vallan ja subjektin kolmiyhteys, joka on koko hallinnan analytiikan ytimessä. (Foucault 2008; 2010; Helén 2016.)

Foucault (2010; ks. myös Walters 2012) kehitti *hallinnallisuuden* (governmentality, gouvernementalite) käsitteen ja antoi sille kolme merkitystä. Ensimmäiseksi hallinnallisuus tarkoittaa sitä prosessia, kun yksilö hallinnan seurauksena alkaa hallita itseään ulkoisten tavoitteiden mukaisesti esimerkiksi työntekijänä, koululaisena tai perheenjäsenenä. Toiseksi

hallinnallisuus tarkoittaa instituutioiden verkostossa toimivia hallinnan teknologioita ja käytäntöjä. Näistä esimerkkejä ovat elinikäisen oppimisen vaatimukset tai yrittäjäyyskasvatuksen pedagogiikka. Kolmanneksi, pohjautuessaan liberalismiin ja sen eri muotoihin hallinnan tarkoitus ei ole tukahduttaa yksilöä, vaan tunnustaa yksilön oikeudet sekä autonomia, ja saada yksilö ohjautumaan niiden kautta.

Elinikäisen oppimisen hallinnallisuus perustuu siihen, että yksilö hallitsee itseään itseohjautuvasti. Elinikäiselle oppijalle määritellään yksilön valintojen moraalinen perusta eli tiedot, taidot ja asenteet. Kun yksilön oletetaan hallitsevan itseään vallitsevien käytäntöjen mukaisesti, hän on eettinen toimija. Elinikäisen oppimisen politiikassa luodaan näin käsitystä moraalisubjektista. Siinä määritetään kansalaisen ideaali ja ihanteet sekä käsitys tavoitellusta ihmisyydestä. (Kinnari 2020a; 2020b.)

Työmarkkinakansalaisen ideaali rakentuu tiedon ja vallan verkostoissa, jonka osana myös elinikäisen oppimisen politiikka toimii. Foucault'laisittain (2014) ajatellen jokaisella yhteiskunnalla ja politiikalla on oma totuusjärjestelmänsä, joka määrittelee sen mitä kulloinkin pidetään totena. Totuuspeleissä vallalla oleva tieto määrittää sen, millainen on politiikan sisältö. Valtaan päästäkseen tiedon on voitettava valtakamppailu. Samalla valtakamppailun voittaja saa auktoriteetin aseman totuuden määrittelyssä. Elinikäisen oppimisen politiikan totuuspeleiden johtavat auktoriteetit. Elinikäisen oppimisen politiikan sukupolvien sisällöt heijastelevat näitä tiedon ja vallan muutoksia. (Fejes 2008; Saari 2016; Kinnari 2020a.)

Kriittinen politiikka-analyysi ja tutkimusaineisto

Seuraavaksi tarkastelemme hallinnan analytiikan (Foucault 1991; 1995; ks. myös Dean 1999/2010; Rose 1999) näkökulmasta suomalaista jatkuvan oppimisen politiikkaa analysoimalla Valtioneuvoston vuonna 2020 julkaisemaa raporttia ”*Jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen linjaukset – Osaaminen turvaa tulevaisuuden*”. Raporttia voidaan pitää kattavimpana ja merkittävimpänä julkaisuna suomalaisesta jatkuvan oppimisen politiikasta. Siinä esitellään jatkuvan oppimisen valmis-

teluprosessi, nykyinen järjestelmä, haasteet ja muutostarpeet, visiot ja tavoitteet sekä linjaukset ja eteneminen. Kyseessä on pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan sisältyvän parlamentaarisen uudistuksen avainraportti (Valtioneuvosto 2020a).

Jatkuvan oppimisen politiikan totuuspelejä voidaan tarkastella poliittisessa kielenkäytössä muotoiltujen ongelmien ja niihin tarjottujen ratkaisujen kautta. Tässä luvussa keskitymme analysoimaan jatkuvan oppimisen totuuspelejä kysymällä, miten jatkuvan oppimisen merkitystä ja hallintaa perustellaan tulevaisuuden riskeillä. Tutkimme millaisia ongelmia, uhkakuvia ja riskejä raportissa representoidaan, millaisia ratkaisuja ongelmiin määritellään ja miten jatkuvan oppimisen ihanteellista subjektia rakennetaan. Tarkastelemme jatkuvan oppimisen politiikkaa suhteessa elinikäisen oppimisen politiikan historiaan, ja tutkimme mikä siinä on uutta ja mikä tuttua jo entuudestaan.

Työkaluna sovellamme Carol Bacchin (2006; Bacchi & Goodwin 2016) ”What is the Problem Represented to Be?” eli WPR-menetelmää foucault’laiseen hallinnan näkökulmaan. Bacchin menetelmä on kuusiportainen, mutta sovellamme sitä kolmiportaisena. Ensimmäisessä vaiheessa tutkimme, millaiset tulevaisuuden ongelmat ja riskit (tieto) toimivat jatkuvan oppimisen perusteluina. Toiseksi tutkimme, millaisia tavoitteita ongelmiin esitetään ratkaisuiksi. Näin pyrimme tekemään näkyväksi perustelut, joilla jatkuvan oppimisen hallinnallisuutta legitimoidaan (valta). Kolmanneksi tutkimme, miten jatkuvan oppijan ja työmarkkinakansalaisen ihannetta rakennetaan politiikkateksteissä tulevaisuuden mahdollisuuksiin, riskeihin ja uhkiin vedoten (subjekti).

Jatkuvan oppimisen perustelut tulevaisuuden hallintana

Valtioneuvoston raportissa ”Osaaminen turvaa tulevaisuuden” jatkuvalla oppimisella viitataan koko ihmisen elämänkaaren kattavaan osaamisen kehittämiseen ja kehittämiseen. Jatkuvan oppimisen uudistuksen kerrotaan kuitenkin kohdentuvan erityisesti työuran aikaiseen oppimiseen. Uudistus kattaa sekä koulutusjärjestelmän piirissä suoritettut opinnot että koulutusjärjestelmän ulkopuolella työssä oppimalla kertyvän osaamisen. (Valtioneuvosto 2020a, 13.)

Raportissa tunnistettuja ongelmia, riskejä ja haasteita legitimoitua OECD:n (2020) raportti ”Continuous Learning in Working Life in Finland”. Raportti on OECD:n¹ laatima dokumentti Suomen jatkuvan oppimisen uudistuksesta. Julkaisun rahoittajana ovat toimineet myös Suomen opetus- ja kulttuuriministeriö sekä työ- ja elinkeinoministeriö (OECD 2020, 3). Kuvatut yhteiskunnalliset perustelut jatkuvan oppimisen tarpeelle ovat tuttuja elinikäisen oppimisen politiikan historiasta. Perustelut osaamisvaatimusten muutoksesta, globalisaation vaikutuksista, teknologian kehityksestä ja ikärakenteen muutoksesta nousevat myös jatkuvan oppimisen politiikan perusteluiksi. Samat perustelut ovat sisältyneet elinikäisen oppimisen politiikkaan ainakin 1960-luvulta lähtien (Kinnari 2020a).

OECD kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että työelämä ja sen osaamisvaatimukset muuttuvat Suomessa nopeasti. Keskeisimpiä muutostekijöitä ovat globalisaatio, teknologinen muutos ja ikärakenne. Uudet työt syntyvät korkeaa osaamista edellyttäville aloille ja metataitojen ja digitaitojen merkitys kasvaa. Osaajapula pahenee ja huoli osaavasta työvoimasta kasvaa erityisesti ikärakenteen muutoksen ja koulutustason nousun pysähtymisen vuoksi. (Valtioneuvosto 2020a, 17.)

Osaaminen on paras turva työn teknologian ja maailman muutoksissa. Tarvitsemme uudenlaista osaamista, yksilöllisiä koulutuspolkuja ja osaamisen päivittämistä. Tähän tarpeeseen vastataan jatkuvalla oppimisella. (Valtioneuvosto 2020a, 13.)

Tietoyhteiskuntaa uhkaavat kehityskulut korostuvat jatkuvan oppimisen politiikan perusteluissa. Työelämän ja osaamisvaatimusten näh-

1 Raportin laatijoista kirjoitetaan seuraavasti: This report Continuous Learning in Working Life in Finland was prepared by Anja Meierkord ja Anna Vindics from the Skills and Employability Division of the Directorate for Employment, Labour and Social Affairs under the supervision of Glenda Quintini (Skills team manager) and Mark Keese (Head of the Skills and Employability Division). Helpful comments were provided by Stefano Scarpetta (Director for Employment, Labour and Social Affairs), as well as Alessia Forti and Katherine Mullock (Skills and Employability Division).

dään muuttuvan nopeasti. Muutoksia ja riskejä aiheuttavat globalisaatio, teknologinen muutos ja ikärakenne (Valtioneuvosto 2020a, 17). Inhimillisen pääoman teorian mukaisesti osaamisen ja osaamisen päivittämisen järkeillään parantavan kilpailukykyä. Toisaalta osaamista korostetaan myös *turvana* työn ja teknologian tuomiin riskeihin, kuten yllä oleva lainaus osoittaa. Osaamisella ei siis tavoitella ainoastaan tuottavuutta ja kilpailukykyä, vaan sen uskotaan tuovan vakautta muuttuvaan riskiyhteiskuntaan. Osaavien ihmisten nähdään varmistavan paikkansa kilpailuyhteiskunnassa.

Raportissa harjoitettu *me-retoriikka* korostaa, kuinka kansallisen hyvinvoinnin vuoksi jokaisen on investoitava osaamisensa kehittämiseen. Itsensä kehittäminen kannattaa, koska uusien töiden uskotaan syntyvän korkean osaamisen tehtäviin. Korkean osaamisen tehtävät edellyttävät metataitoja ja digitaitoja. Huolena ja tulevaisuuden riskeinä korostuvat tietokykykapitalismin vaatiman osaavan työvoiman puute, ikärakenteen muutoksen aiheuttama koulutuskuilu ja koulutustason nousun pysähtyminen. Ilman jatkuvaa oppimista niin yksilöt kuin Suomi kansakuntana ovat vaarassa syrjäytyä kilpailussa.

OECD toteaa, että säilyttääkseen asemansa yhtenä johtavana tietoyhteiskuntana (knowledge economy) Suomen osaamisjärjestelmän on sopeuduttava näihin muutoksiin. Työssä olevien osaamistason nostaminen ja osaamisen uusintaminen on välttämätöntä kansalaisten taloudellisen ja sosiaalisen integraation tukemiseksi ja yritysten ja koko maan kilpailukykyyn ylläpitämiseksi. (Valtioneuvosto 2020, 17.)

Yllä olevassa lainauksessa vedotaan siihen, että mikäli Suomi ei toteuta jatkuvan oppimisen politiikan uudistusta, maa saattaa pudota johtavien tietoyhteiskuntamaiden joukosta. Tällainen deterministinen *retoriikka* jakaa kansakunnat menestyjiin ja häviäjiin. Jatkuvan oppimisen reformi nähdään käännteentekevänä ja välttämättömänä toimenä, jonka avulla mahdollistetaan kansalaisten osaaminen ja kansakunnan kilpailukyky globaalissa kilpailussa. Tämänkaltaiset perustelut eivät ole uusia elinikäisen oppimisen historiassa. Humanistisessa sukupolvessa OECD korosti inhimilliseen pääomaan perustuvaa jaksottaiskoulutuksen politiikkaa kilpailukykyyn argumentein (OECD 1975). Talouden sukupolvessa OECD:n (1996) lisäksi EU (European Commission 2000) korosti eurooppalaisen ihmisen pääoman merkitystä koko yhtenäisen alueen

kilpailukyvyille. Tietoyhteiskunnan vaatimaan elinikäiseen oppimiseen osallistumisen nähtiin suojelevan yksilöitä ja kansakuntia syrjäytymiseltä.

Tulevaisuuden riskit ja nykyisyyden ongelmat jatkuvan oppimisen politiikan perusteluina

Jatkuvan oppimisen politiikassa haasteet ovat sekä riskejä että mahdollisuuksia. Määrittelemällä ne molemmiksi, on mahdollista ohjata ja hallita kansallista politiikkaa tulevaisuuden tarpeisiin vedoten. Samalla rakennetaan käsitystä tulevaisuuden ihanneyhteiskunnasta ja työllistettävästä ihmisestä sen osana (ks. esim. Kinnari 2020a).

Valtioneuvoston julkaisussa (2020a) esitellään neljä ongelmaa ja potentiaalista riskiä: *työelämän ja väestörakenteen muutos, osaamisen ja osallistumisen kasautuminen, puutteelliset koulutus- ja uraohjauspalvelut sekä työvoiman kysynnän ja tarjonnan epäsuhde.*

Työelämän ja väestörakenteen muutos

Ensimmäinen ongelma johtuu työelämän ja väestörakenteen muutoksesta.

Työikäisen väestön tulevaisuuden osaamistarpeisiin vaikuttavia keskeisimpiä muutostekijöitä ovat globalisaatio, teknologinen muutos ja väestön ikärakenteen muutos. Teknologinen kehitys muuttaa kansalaisten arkea ja työtä. Työtehtäviä katoaa ja niiden tilalle syntyvissä töissä tarvitaan pääasiassa korkeakoulutasoista osaamista. Pelkkä peruskoulu ei enää riitä työllistymiseen. Itsensä työllistämisen uudet muodot lisääntyvät ja haastavat monelta osin perinteisen työelämän toimintamallit. Väestökehitys edellyttää muun muassa maahanmuuton lisäämistä ja ikääntyvien osaamisen parempaa hyödyntämistä. Osa trendeistä on ennakoitavissa, mutta muutokset voivat olla nopeita ja vaikutuksiltaan yllättäviä, kuten keväällä 2020 alkanut koronaviruspandemia osoitti. (Valtioneuvosto 2020a, 19.)

Jatkuvan oppimisen politiikkaa legitimoivien riskien kerrotaan siis aiheutuvan globalisaatiosta, teknologian kehityksestä ja väestörakenteen muutoksesta. Historiallinen analyysi osoittaa, että koko elinikäisen oppimisen politiikka on osaltaan syntynyt näiden muutostekijöiden aiheuttamien ongelmien ja riskien ratkaisuksi (Kinnari 2020a).

Erityisenä riskiryhmänä korostuvat matalasti koulutetut, joiden työtehtävien nähdään katoavan automatisaation myötä. Samoin digitalisaation korostetaan aiheuttavan riskejä, joihin on varauduttava jatkuvaa oppimista kehittämällä. Riskejä ovat dataosaajien saatavuus, ammatillisen osaamisen puutteet, palveluiden siirtyminen verkkoon, yksityisyyden suojan loukkaukset ja kyberuhat. (Valtioneuvosto 2020a, 19–23.) Teknologian kehityksellä on perusteltu elinikäisen oppimisen politiikan tarvetta jo 1970-luvulta lähtien. Tuolloin pelkona oli, että teknologia vieraannuttaa ihmisen itsestään (ks. esim. Faure 1972). Myöhemmin tietoyhteiskunnan syntyminen nähtiin lähinnä mahdollisuutena (ks. esim. Euroopan komissio 1995), joka muuttaa käsitystä rajoista, ajasta ja paikasta ja mahdollistaa jatkuvan kasvun. Jatkuvan oppimisen politiikassa korostuvat matalasti koulutettujen mahdollisuudet työllistyä, mutta myös yksityisyyden suojaan liittyvät ongelmat.

Uusien työn toimintatapojen väitetään yleistyvän ja yksinyrittäjien määrän ja vuokra- ja osa-aikatyön lisääntyvän. Työvoimapula esitetään tulevaisuuden riskinä, jonka ratkaisuksi tarjotaan maahanmuuttoa. Maahanmuutto itsessään näyttäytyy myös riskinä, mikäli kotoutumisessa ei onnistuta. Erityisen huolestuneita ollaan maahanmuuttajanaisista. Heidän työllistymisensä esteiksi listataan kulttuuriset tekijät, kuten kodinhoidon sukupuolittuneisuus sekä Suomen vahvasti sukupuolittuneet työmarkkinat. (Valtioneuvosto 2020a, 19–23.) Epätyypillisten töiden lisääntyminen on ollut elinikäisen oppimisen perustelu jo pitkään (ks. esim. Euroopan komissio 1994). Prekaarin yhteiskunnan toimintatapojen nähdään yhä jatkavan kasvuaan ja aiheuttavan ongelmia työmarkkinoille. Maahanmuuttajien työllistymisen ongelmat elinikäisen oppimisen perusteluna ovat sen sijaan varsin uusi piirre.

Osaamisen ja osallistumisen kasautuminen

Toinen raportissa kuvattu ongelma juontuu osaamisen ja osallistumisen kasautumisesta.

Suomen panostus aikuiskoulutukseen sekä aikuisten osaaminen ja osallistuminen ovat hyvää tasoa. Osaaminen ja osallistuminen kuitenkin kasautuu: perustaidoissa on yhä puutteita sadoillatuhansilla. Korkeasti koulutetut ja hyvässä työmarkkina-asemassa olevat osallistuvat aikuiskoulutukseen huomattavasti enemmän kuin matalapalkkaiset ja heikon peruskoulutuksen omaavat. (Valtioneuvosto 2020a, 23.)

Suomalaisten nähdään osallistuvan koulutukseen kiitettävästi, mutta toisaalta riskejäkin on, sillä 35 prosenttia aikuisista ei osallistu lainkaan työhön liittyvään koulutukseen. Suurimpana riskinä pidetään koulutuksen kasautumista, jolloin koulutusta eniten tarvitsevat jäävät sen ulkopuolelle. Riskiryhmäksi jatkuvan oppimisen politiikassa määrittyvät vanhemmat ikäluokat ja jälleen matalasta sosiaaliekonomisesta asemasta ponnistavat sekä maahanmuuttajat. Heidän nähdään olevan ongelmassa muun muassa automatisaation kehittymisen vuoksi. Ulkomaa-laistaustaisten muistutetaan kuitenkin olevan heterogeeninen ryhmä, johon kuuluu paljon myös korkeakoulutettuja. (Valtioneuvosto 2020a, 23–27.) Jatkuvan oppimisen politiikan hallinta kohdistuu tämän ongelman myötä erityisesti matalasti koulutettuihin sekä maahanmuuttajiin. Heidät nostetaan kohderyhmiksi, joita tulevaisuuden muutostekijöistä juontuvat riskit koskettavat.

Puutteelliset koulutus- ja uraohjauspalvelut

Kolmas ongelma johtuu puutteellisista koulutus- ja uraohjauspalveluista.

Työikäisten koulutuskysyntä kohdentuu voimakkaasti korkeakoulujen ja oppilaitosten tutkintoon johtavaan koulutukseen. Koulutus- ja uraohjauksen palveluita ei ole kattavasti saatavilla työikäiselle aikuisväestölle. Julkisia ohjauspalveluita voivat hyödyntää lähinnä opiskelijat ja työvoimapalveluiden asiakkaat. Ennakoivaa ohjausta muutostilanteessa ei ole tarjolla. (Valtioneuvosto 2020a, 27.)

Valtioneuvoston (2020a) raportin mukaan suurin osa suomalaisesta koulutuksesta tähtää tutkintoon, mikä nähdään sekä etuna että hait-

tana. Osaamistason nostaminen voi raportin mukaan edellyttää uuden tutkinnon suorittamista. Esimerkkinä annetaan eri syistä alaa vaihtavat. Ongelmana kuitenkin on, ettei työkäisten osaamista päivittävää, uudistavaa tai täydentävää julkisesti rahoitettua tutkintoon johtamatonta koulutusta ole tarpeeksi tarjolla. Siksi ihmiset hakeutuvat tutkintoon johtavaan koulutukseen ja vievät samalla esimerkiksi uusille ylioppilaille varattuja opiskelupaikkoja.

Valtioneuvoston mukaan OECD on nostanut suomalaisen järjestelmän ongelmaksi vaihtoehtoisten ja työelämärelevanttien koulutusten puutteen. Samalla kritisoidaan uraohjauspalveluiden riittämättömyyttä. (Valtioneuvosto 2020a, 27–28.) Uraohjaus nousi jo 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa erityisesti EU:n ja OECD:n elinikäisen oppimisen politiikoissa merkittäväksi integroivaksi toimenpiteeksi. EU:n (European Commission 2001) politiikassa puhuttiin elinikäisestä ohjauksesta (lifelong guidance) ja OECD:n (2004) politiikassa uraohjauksesta (career guidance). Niissä korostettiin autonomisuutta, vaikka samalla ohjauksen tarpeellisuutta perusteltiin ihmisten itseohjautuvuuden puutteella. Ihmiset eivät olleetkaan osoittautuneet riittävän itseohjautuviksi reagoimaan työmarkkinoiden tarpeisiin. Hallinnan näkökulmasta ohjauspalvelut voidaan nähdä valta- ja itsetekniikoina, joiden avulla yksilöä ohjataan työllistettävän ideaalin vaatimaan itseohjautuvuuteen (Bengtsson 2011; 2014; Kinnari 2020a).

Työvoiman kysynnän ja tarjonnan epäsuhta

Neljäs raportissa tunnistettu ongelma on työvoiman kysynnän ja tarjonnan epäsuhta.

Suomessa on paheneva työvoiman kysynnän ja tarjonnan epäsuhta ts. kohtaanto-ongelma. Ennakointitoimijoita on useita ja ennakointitoiminta kattaa hyvin lyhyen aikavälin ja pitkän aikavälin kehitystrendit. Koordinaatio ja tiedon analysointi ja hyödyntäminen on kuitenkin vähäistä. Jatkuvan oppimisen kannalta tärkeä keskipitkän aikavälin ennakointi puuttuu. (Valtioneuvosto 2020a, 28.)

Työvoiman saatavuusongelmat olivat raportin mukaan kasvussa vuoden 2020 alkuun asti, ja vielä vuoden 2020 alussa 45 prosenttia työ-

voimaa hakeneista työnantajista kertoi vaikeuksistaan saada työntekijöitä. Koronakriisin vuoksi kohtaanto-ongelman kerrotaan kuitenkin helpotaneen. Työvoiman kysynnän ja tarjonnan epäsuhtaa on ollut etenkin myyntityössä, jossa avoimia työpaikkoja on ollut paljon. Kulttuuri- ja taideohjelmissa on sen sijaan ollut työvoiman ylitarjontaa. Ennakointitiedon keräämistä pyritään kohdentamaan alueellisesti, mutta myös globaaleja muutostrendejä on raportin mukaan otettava paremmin huomioon, jotta koulutuksen ja työelämävastaavuuden suhdetta voidaan parantaa. (Valtioneuvosto 2020a, 28–31.) Jatkuvan oppimisen politiikassa kohtaanto-ongelman korostamisella viitataan koulutuksen liian vähäiseen työelämärelevanssiin. Samalla työelämärelevanssin korostaminen määrittää koulutuksen moraalisen arvoasteikon. Kohtaanto-ongelma on ollut elinikäisen oppimisen politiikan historiassa aiemminkin käytetty perustelu. Jo humanistisessa sukupolvessa 1970-luvulla OECD:n (1973; 1975) lanseeraaman jaksottaiskoulutuksen yksi tärkeimmistä perusteluista oli työelämän ja koulutuksen kohtaamattomuus. Jaksottaiskoulutuksen tavoitteena oli rakentaa systeemi, jossa korostui yhteiskunnan kannalta tuottavaan työhön perustuva koulutus. Samalla yhteiskunnallisesti suoraan tuottamattomat työt tulivat luokitelluiksi vähempiarvoisiksi, eikä koulutuksen funktioksi määritelty esimerkiksi sivistystä tai itsensä kehittämistä.

Jatkuvan oppimisen visiot, tavoitteet ja toimenpiteet hallintana

Jatkuvan oppimisen politiikassa määritellään tulevaisuuden visioita. Visiot sisältävät myös tavoitteet edellisessä luvussa esitettyjen riskien ja haasteiden ratkaisuksi. Arvioimalla riskejä ja kehittämällä ratkaisuja harjoitetaan myös tulevaisuuden hallintaa. Visiot ovat kannanotto tietyn todellisuuskäsityksen puolesta, ja samalla ne tulevat vaimentaneeksi muut mahdolliset tulevaisuuden todellisuusskenaariot. Jatkuvan oppimisen politiikan avulla kontrolloidaan väestöä rakentamalla kansalaisia koskeva malli sekä arviointikeinot tehokkaan työmarkkinakansalaisuuden saavuttamiseksi.

Jatkuvalla oppimisella on Valtioneuvoston (2020a 32–34) raportin mukaan tarkoitus rakentaa pitkäjänteinen ja systemaattinen malli, joka

sisältää selkeät tavoitteet ja säännöllisen seurannan. Visio ja tavoitteet kattavat yhteiskunnan, työelämän ja yksilön. Malli koostuu kolmesta visiosta: 1) kaikilla on työllistymisen ja merkityksellisen elämän edellyttämät tiedot, taidot ja osaaminen, 2) jokainen kehittää osaamistaan työuran aikana, ja 3) osaaminen uudistaa työelämää ja työelämä osaamista.

Ensimmäinen visio ilmentää osuvasti elinikäisen oppimisen politiikan yrittäjämäisen talouden sukupolvea. EU:n määrittämien elinikäisen oppimisen avaintaitojen (2018) tavoin yksilölle määritellään työllistymiseen vaadittavia tietoja, taitoja ja osaamista. Osaaminen legitimoii inhimilliseen pääomaan perustuvan jatkuvan oppimisen politiikan. Kiinnostavasti puhutaan myös *merkityksellisestä elämästä* ja sen edellytyksistä. Merkityksellisen elämän sisältö jätetään kuitenkin määrittelemättä. Raportista on kuitenkin luettavissa vihjeitä, mitä se voisi olla. Merkityksellinen elämä näyttää pelkistyvän tarkoittamaan aktiivista työmarkkinakansalaisuutta; osaaminen työelämässä tuo elämään merkityksen.

Toinen visio on jatkuvan oppimisen politiikan onnistumisen elinehto. Kansakunnan osaamistasoa ei ole mahdollista pitää yllä, ellei jokainen kansalainen päivitä itseään ja osaamistaan jatkuvasti.

Kolmas visio keskittyy yhteiskunnan rakenteisiin. Visio on koko jatkuvan oppimisen politiikan perusta ja tavoite. Poliitiikan tavoitteena on uudistaa työelämää niin, että osaavat ihmiset tuottavat kilpailukykyä ja vaurautta koko kansakunnalle.

Jatkuvan oppimisen politiikassa tarjotaan myös ratkaisuja määritelyihin ongelmiin ja riskeihin. Nämäkin toimenpiteet on raportissa jaoteltu kolmen teeman alle: 1) jatkuva oppiminen osaksi työelämää, 2) jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän luominen, ja 3) jatkuvan oppimisen saavutettavuuden varmistaminen. (Valtioneuvosto 2020a, 35.)

Jatkuva oppiminen osaksi työelämää

Ensimmäisen tavoitteen sisälle määritellään kolme toimenpidettä, joiden kuvataan edesauttavan jatkuvan oppimisen kiinnittymistä osaksi työelämää. Nämä ovat *oppivan työyhteisön kehittäminen, osaamisen tunnustaminen ja tunnistaminen sekä työelämän ja osaamisjärjestelmän yhteyden tiivistäminen*. (Valtioneuvosto 2020a.)

Merkittävä osa työuran aikaisesta oppimisesta tapahtuu työpaikalla ja osana työn tekemistä. Julkisen sektorin ja työpaikkojen on kyettävä

kehittämään kasvulle suotuisaa toimintaympäristöä ja osaavaa työvoimaa. Osaaminen uudistaa työelämää, tukee innovaatioiden syntymistä ja tuottavuuden parantumista. Tarvitaan konkreettisia keinoja, joilla osaamisen kehittämisestä voi tulla nykyistä useammalla työpaikalla ja nykyistä useamman henkilön kohdalla itsestään selvä osa työtä tai yrittäjänä toimimista. (Valtioneuvosto 2020a, 35.)

Oppivan työyhteisön kehittämistä perustellaan osaamisen ja sen yhdistämisen sekä ketterien päivittämisen tapojen merkityksellä kasvun edellytyksille nyt ja tulevaisuudessa. Tuottavuuden työpaikoilla ajatellaan syntyvän osaavan henkilöstön toimesta. Uuden oppimisen kerrotaan edellyttävän kuitenkin toimivaa organisaatiokulttuuria, hyvää johtamista ja oppimismyönteistä kulttuuria. Osaamisen ja työssä kehittymisen nähdään vaikuttavan myös työhyvinvointiin ja jaksamiseen. Yleisesti osaamisen päivittämistä pidetään tuloksellisen työorganisaation strategiana. Riskinä oppivan työyhteisön kehittämiseksi pidetään työn tehostamisesta juontuvan nopeatempoisuuden ja aikaa vievien oppimisprosessien välistä ristiriitaa. Toimenpiteeksi oppivan työyhteisön kehittämiseksi määritellään varsin itsestään selvästi työpaikkojen uudistaminen oppimista kannustaviksi. (Valtioneuvosto 2020a, 35–36.)

Oppivan työyhteisön tavoite ei ole uusi ilmiö elinikäisen oppimisen politiikan historiassa, mutta oppivien organisaatioiden sisällöt ovat vuosikymmenten saatossa muuttuneet. Oppivan yhteiskunnan näkökulmaa rakennettiin jo 1970-luvulla UNESCO:n politiikassa (ks. esim. Faure 1972) ja myöhemmin EU:n (Euroopan komissio 1995) politiikassa 1990-luvulla. Myös oppivan yhteisön (Euroopan komissio 1995), oppivan organisaation (OECD 1996) ja oppivien kaupunkien (UNESCO 2003) ajatukset ovat tuttuja elinikäisen oppimisen politiikan historiasta. Jatkuvan oppimisen politiikan tavoitteet oppivalle työyhteisölle jatkavat 1990-luvulla alkanutta uusliberalistista 'oppivan talouden' (learning economy) ajatusta kilpailukyvyn kasvattamiseksi (Kinnari 2020a). Tässä diskurssissa yksilöiden inhimillinen ja sosiaalinen pääoma pyritään maksimoimaan organisaation sisällä tuottavuuden parantamiseksi.

Toisen toimenpiteen toteuttamiseksi eli osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen kerrotaan olevan koulutusjärjestelmässä vakiintuneita käytäntöjä. Sen sijaan työelämässä tapahtuvan osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen kerrotaan eroavan koulujärjestelmän toimin-

noista. Osaamisen tunnistamisen kuvataan tapahtuvan työn etsinnän, urakehityksen ja kehityskeskusteluiden kautta. Raportin mukaan työelämän osaamista eivät määritä ammatit tai tutkinnot, vaan ihmisten asenteet, motivaatio, oppimiskyky, toimintatavat, työtyylit ja vuorovaikutusosaaminen. Riskinä pidetään sitä, ettei työelämässä ole yhtenäistä strategiaa osaamisen kuvaamiseen, minkä vuoksi ohjaus ja tuki tulisi kiinnittää tiukemmin osaksi osaamisen tunnistamista. Toimenpiteiksi asetetaan osaamisen tunnistamisen kehittäminen ja uraohjauksen lisääminen. (Valtioneuvosto 2020a, 37.)

Osaamisen tunnustamiseen liittyvät jatkuvan oppimisen perustelut ovat yrittäjämäisen talouden sukupolven keskiössä. Raportissa valtioneuvosto korostaa yrittäjämäistä minää ja hyvää tyyppiä tutkintojen ohitse kilpailukyvyyn kasvattajana. Yrittäjyyden diskurssistakin tutun käsityksen mukaan tärkeintä on motivoitunut ja yhteistoimintaan virittynyt innostava asenne talouskasvun lähteenä (ks. esim. Laalo & Kinnari, Silvennoinen 2018). Myös 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana noussut uraohjaus korostuu merkittävänä toimenpiteenä (ks. esim. Bentgtsson 2011; 2014).

Kolmannella toimenpiteellä, työelämän ja osaamisjärjestelmän yhteyden tiivistämisellä, tarkoitetaan toimivan yhteistyön luomista työorganisaatioiden ja korkeakoulujen, ammatillisten oppilaitosten, vapaan sivistystyön ja muiden osaamispalveluja tuottavien kesken. Nopean teknologiakehityksen ja markkinamuutosten nähdään korostavan verkostojen ja ekosysteemien merkitystä osaamisen ennakoinnissa. Toimenpiteeksi asetetaan työelämää tukevan koulutus- ja osaamisjärjestelmän rakentaminen. (Valtioneuvosto 2020a, 38.)

Tietotalouden totuuspelin diskurssissa korostetaan usein juuri työelämän ja koulutusjärjestelmien yhteensovittamista (Laalo, Kinnari & Silvennoinen 2022). Kaikesta koulutuksesta halutaan mahdollisimman työelämärelevanttia. Samalla määritellään koulutuksen funktioita, joista talouskasvun tukeminen korostuu tärkeimpänä. Työelämärelevantin koulutuksen ja oppimisen ajatus ei ole elinikäisen oppimisen politiikassa uusi. Jo 1970-luvulla jaksottaiskoulutus otti sen kärkiajatuksiksi politiikkaansa (OECD 1973).

Jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän luominen

Toinen suuri tavoite on luoda jatkuvalle oppimiselle palvelujärjestelmä. Sen alle määritellään viisi tarkempaa toimenpidettä tavoitteen saavuttamiseksi. Nämä ovat *koulutustarjonnan uudistaminen, ennakoinnin kehittäminen, oppijan ja työnhakijan palveluprosessin kehittäminen, digitaalisuuden mahdollisuuksien hyödyntäminen* sekä *työn ja osaamisen liiton vahvistaminen*.

Suomen osaamisjärjestelmän on sopeuduttava globalisaation, teknologian kehityksen, automatisaation ja vihreän siirtymän tuomiin muutoksiin. Osaamisen strategisella kehittämisellä on mahdollista tukea työelämän ja yhteiskunnan muutosta niin, että se tapahtuu sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävällä tavalla. Jotta tämä onnistuisi, pitää jatkuvan oppimisen eri osa-alueiden toimia saumattomasti yhteen ja palvella kaikkia kansalaisia. Tämä edellyttää uutta jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmää. (Valtioneuvosto 2020a, 39.)

Koulutustarjonnan uudistamista tarvitaan, koska työelämän ja yhteiskunnan muutosten vuoksi puolen miljoonan työkäisen on raportin mukaan uudistettava osaamistaan. Haasteena on korkean työllisyysasteen säilyttäminen, minkä vuoksi työuran aikainen osaamisen kehittämisen tulee tapahtua työtä ja opiskelua yhteensovittamalla. Toimenpiteenä on lisätä työelämän tarpeisiin räätälöityjä lyhytkestoisia osaamispalveluita. (Valtioneuvosto 2020a, 39–41.)

Tietotalouden aiheuttama yhteiskuntarakenteen muutos on esitetty elinikäisen oppimisen perusteluna jo lähes kolmekymmentä vuotta (ks. Euroopan komissio 1995; OECD 1996). Teknologian aiheuttama työmarkkinamuutos oli vahvimpia perusteluja jo 1970-luvulla. Silloin muutos oli riski, joka uhkasi vieraannuttaa ihmisen itsestään (ks. esim. Faure 1972). 1990-luvulla erityisesti OECD (1996) kiinnitti elinikäisen oppimisen politiikan huomion lyhyisiin ja räätälöitiin oppimispolkuihin ketteryyden lisäämiseksi. Jatkuvan oppimisen politiikka jatkaa OECD:n viitoittamalla tiellä – individualistisilla ja lyhyillä koulutuspoluilla pyritään reagoimaan nopeasti työmarkkinoiden muutoksiin.

Ennakoinnin kehittämistä ja ennakointitiedon vaikuttavampaa hyödyntämistä tarvitaan raportin mukaan työvoiman varmistamiseksi kaikilla alueilla ja toimialoilla. Ennakoinnilla ja jatkuvalla seuraamisella parannetaan kohtaantoa työmarkkinoilla. Toimenpiteenä on ottaa

paremmin huomioon työmarkkinoiden alueelliset erityispiirteet ja sellaiset osaamistarpeet, jotka jäävät yleensä huomiotta. (Valtioneuvosto 2020a, 41–43.)

Oppijan ja työnhakijan palveluprosessin kehittämällä pyritään antamaan monialaisempaa tukea osaamisen kehittämiseksi ja työllistettävyyden tueksi. Toimenpiteinä on lisätä henkilökohtaista palvelua ja keinoja yksilöllisten osaamistarpeiden tunnistamiseksi. (Valtioneuvosto 2020a, 43–44.)

Digitaalisuuden mahdollisuuksien hyödyntämisellä pyritään parantamaan työllistymispolkua. Toimenpiteenä on rakentaa digitaalinen palvelukokonaisuus sekä vahvistaa kansalaisten digiosaamista läpi elämän. (Valtioneuvosto 2020a, 44–45.)

Työn ja osaamisen liiton vahvistamisen tarve perustuu siihen, että nykyisellään työikäisten osaamisen kehittämisen järjestelmä on liian monimutkainen ja hajaantunut. Toimenpiteenä on luoda osaamisen ekosysteemejä ja riittävä rakenne tukemaan työn ja osaamisen liittoa. (Valtioneuvosto 2020a, 45–46.)

Neljä edellä mainittua tavoitetta liittyvät kiinteästi toisiinsa. Tavoitteiden avulla rakennetaan strategiaa, jonka avulla kansalaiset integroidaan osaksi jatkuvan oppimisen käytäntöjä. Ennakointi, työnhakijan henkilökohtainen ohjaus, digitaalisten palveluiden käyttö sekä työn ja osaamisen liittäminen yhä kiinteämmin yhteen perustuvat nopeasti reagoivaan työmarkkinapolitiikkaan. Samalla kansalaisten osaamista ja koulutussisältöjä kontrolloidaan yhä vahvemmin työmarkkinoiden tarpeisiin perustuen. Jatkuvan oppimisen politiikan keskiössä on työllistettävän työmarkkinakansalaisen osaamisen kehittäminen koko elämän ajan.

Jatkuvan oppimisen saavutettavuuden varmistaminen

Kolmas suuri tavoite on varmistaa jatkuvan oppimisen saavutettavuus. Se jakautuu kolmeen toimenpiteeseen, jotka ovat *ohjauksen kokonaisvaltainen kehittäminen, hakeva toiminta ja viestintä sekä etuuksien kehittäminen tukemaan jatkuvaa oppimista*.

Jatkuvan oppimisen saavutettavuudella varmistetaan, että kaikilla on mahdollisuus kehittää osaamistaan työuran eri vaiheissa. Ohjauksella vahvistetaan eri kohderyhmien tavoittamista työssä ja työn ulkopuolella

sekä vahvistetaan muita jatkuvan oppimisen teemoja, kuten ennakoitiedon hyödyntämistä ura- ja koulutuspolkujen suunnittelussa, uuden koulutustarjonnan saavutettavuutta ja työelämän siirtymien sujuvoittamista. (Valtioneuvosto 2020a, 46.)

Ohjauksen kokonaisvaltaista kehittämistä tarvitaan, koska raportin mukaan aikuisten osallistumista vaikeuttaa tiedon ja ohjauksen hajainaisuus, eikä koulutus- ja uraohjauspalveluita työväestölle nähdä olevan tarpeeksi saatavilla. Toimenpiteiksi asetetaan monialaisia elinikäisen ohjauksen malleja sekä urasuunnittelua. (Valtioneuvosto 2020a, 48.) Ohjauspalveluiden merkitystä jatkuvan oppimisen raportissa korostetaan useaan otteeseen. Elinikäisen ohjauksen avulla halutaan kohdentaa jatkuvan oppimisen politiikka koskemaan myös niitä, jotka ovat jääneet koulutuksen ulkopuolelle. Pehmeällä vallankäytöllä jokaista ohjataan osallistumaan itsensä päivittämiseen.

Hakevan toiminnan ja viestinnän tarvetta perustellaan sillä, että iso osa väestöstä ei riittävästi hyödynnä koulutustarjontaa tai on jäänyt muuten oppimismahdollisuuksien ulkopuolelle. Vähemmän osallistuvien ryhmä on moninainen ja osallistumattomuutta selittävät useat tekijät. Osallistumattomuutta aiheuttavat raportin mukaan motivaation, tiedon tai resurssien puutteet, oppimisvaikeudet tai aikaisemmat negatiiviset kokemukset tai terveydelliset ja sosiaaliset ongelmat. Osalla, kuten esimerkiksi yrittäjillä kerrotaan olevan vähemmän mahdollisuuksia osallistua koulutukseen. Toimenpiteiksi aliedustetuille ryhmille ehdotetaan räätälöityjä toimia, kuten ohjausta, neuvontaa ja muita tukipalveluja. Pelkästään palveluiden ja järjestelmän kehittämistä ei kuitenkaan nähdä riittävänä, mikäli henkilö ei itse tunnista tai halua tunnistaa oman osaamisensa puutteita tai kehittämisen tarpeita. Heikko motivaatio nähdään riskinä, minkä vuoksi vähän osallistuvat halutaan kohdata siellä missä he arjessa liikkuvat ja räätälöidä palvelut heidän kokemustensa mukaisesti. (Valtioneuvosto 2020a, 48-49.) Myös hakeva toiminta toimenpiteenä kietoutuu elinikäisen ohjauksen ympärille. Samalla houkuttelu eli kontrollikeinot jokaisen osallistumiseksi jatkuvaan oppimiseen tiukkenevat. Erityinen huomio kiinnitetään niihin, jotka eivät syystä tai toisesta motivoitu työmarkkinakeskeiseen jatkuvaan oppimiseen. Yksilölle ei jätetä valinnanvapautta, vaan hyvää tarkoittavasta itsensä päivittämisestä tulee lähes pakko. Motivaatiokeinona korostetaan individualistista

lähtökohtaa sitomalla työmarkkinasisältöinen oppiminen omaan elämäkokemukseen. Samalla yksilöiden koko elämä pedagogisoituu (ks. esim. Ball 2009), sillä työvoimapolitiikan osaksi nivottu jatkuva oppiminen halutaan laajentaa koskemaan jokaisen arkea – työ, vapaa-aika ja harrastukset mukaan lukien.

Jatkuvan oppimisen etuuksien kehittämisellä halutaan kompensoida opintojen aikana menetettyjä ansiotuloja. Etuusjärjestelmillä tuetaan jatkuvan oppimisen uudistuksia, kuten osaamistason nostamista. Opintotukijärjestelmää pyritään kehittämään siten, että se mahdollistaa paremmin myös työttömien ja aliedustettujen ryhmien opiskelun. (Valtioneuvosto 2020a, 49–51.) Viimeinen toimenpide keskittyy rakenteiden merkitykseen työikäisten oppimisessa. Kysymys siitä, miten elinikäisen oppijan opiskelut rahoitetaan, on ollut olemassa koko elinikäisen oppimisen politiikan historian ajan (ks. esim. OECD 1973; Euroopan komissio 1995; European Commission 2000). Samalla keskustelu rahoituksesta on myös vaikuttanut siihen, kenellä on päätäntävalta elinikäisen oppimisen sisältöjen määrittelyssä.

Jatkuva oppiminen – vanhaa viiniä uusissa pulloissa?

Jatkuvan oppimisen käsite on tuotu suomalaiseen koulutuspolitiikkaan merkittävänä uudistuksena. Nykyisten työtehtävien kuvataan muuttuvan niin nopeasti, että tarvitaan uutta osaamista. Jatkuvan oppimisen uudistuksessa ollaan erityisesti kiinnostuneita tulevaisuuden osaamistarpeista ja matalasti koulutettujen aktiivisemmasta kouluttautumisesta.

Kuitenkin elinikäisen oppimisen politiikan historiasta tutut, suuret yhteiskuntaan liittyvät muutospaineet kuten globalisaatio, väestörakenteen muutos ja teknologian kehitys ovat myös jatkuvan oppimisen politiikan perusteluja. Elinikäisen oppimisen historiaan peilaava analyysi osoittaa, että politiikassa kierrätetään paljon aiemmilta vuosikymmeniltä tuttuja ratkaisuja. Erityisesti 1990-luvulla talouden sukupolvessa kehitetyt ratkaisut näkyvät jatkuvan oppimisen politiikassa. Epäselvää on, miksi ajatus ihmisen mahdollisuudesta oppia koko elämän ajan on vaatinut uuden käsitteen. Joka tapauksessa jatkuva oppiminen on jälleen uusi muuntunut käsite elinikäisen oppimisen politiikan historiaan.

Uutta on, että jatkuvan oppimisen politiikan myönnetään olevan puhtaasti työmarkkinakeskeinen. Poliitikassa ei olla kiinnostuneita ihmisen kasvuun, solidaarisuuteen, sivistykseen, eurooppalaisiin arvoihin ja yhteiseen kulttuuriperimään tai ilmastonmuutokseen liittyvistä kysymyksistä. Poliitikassa kuitenkin korostetaan työmarkkinakeskeisen jatkuvan oppimisen rakentavan merkityksellistä elämää. Merkityksellisen elämän sisältöä tai sitä, miten jatkuva oppiminen tuo ihmisten elämään merkitystä, ei kuitenkaan avata. Jatkuvan oppimisen yhteydessä merkityksellinen elämä vaikuttaakin tarkoittavan lähinnä aktiivista työmarkkinakansalaisuutta. Näin ihmisen olemus ja merkitys osana kansalaisyhteiskuntaa yksiulotteistuu (ks. esim. Marcuse 1969). Elämän sisältö syntyy itsensä päivittämisestä muuttuvien työmarkkinoiden tarpeisiin. Merkityksellisen elämän käsite saa tahattomasti jopa perverssiä sisältöä, kun ihmisen olemassaolon arvo pohjautuu kilpailukyvyyn politiikkaan perustuvaan moraalijärjestelmään.

Jatkuvan oppimisen politiikassa korostuu täystyöllisyyteen perustuvan yhteiskunnan ajatus. Poliitiikan tulee koskea erityisesti niitä, jotka eivät yleisesti päädy koulutuksen pariin. Koulutukseen osallistumattomia houkutellaan jatkuvaan oppimiseen ulottamalla se myös arkeen ja harrastuksiin. Inklusiivinen ajatus jokaisen osallistumisesta tarkoittaa kuitenkin myös kontrollin kiristymistä ja työmarkkinaosaamiseen perustuvan jatkuvan oppimisen ulottuminen vapaa-aikaan ja harrastuksiin merkitsee politiikan hallinnallisuuden kokonaisvaltaistumista. Myös vapaa-ajan merkitys muuttuu, sillä ainoastaan työelämärelevantti osaminen on jatkuvan oppimisen kannalta merkityksellistä.

Jatkuvan oppimisen politiikassa korostuu yrittäjämäisen talouden sukupolven ihanne ihmisestä kykypääomakoneena. Kykypääomakoneen elämänmittainen tehtävä on kerätä itseensä työmarkkinoilla noteerattavia pääomia ja ylläpitää kyvykkyyttä eli minäpystyvyyttä, motivaatiota ja oikeaa asennetta. 2020-luvun tietokyykapitalismi tarvitsee palvelukseensa yrittäjämäisiä oppijoita, ja juuri niitä jatkuvan oppimisen politiikan avulla pyritään tuottamaan.

Lähteet

- Bacchi, Carol (2000) Policy as Discourse: What Does It Mean? Where Does It Get Us? *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 21 (1), 45-57.
- Bacchi, Carol & Goodwin, Susan (2016) *Poststructural Policy Analysis: A Guide to Practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Ball, Stephen (2009) Lifelong Learning, Subjectivity and the Totally Pedagogised Society. Teoksessa Peters, Michael A., Besley, Tina (A.C.), Olssen, Mark, Maurer, Susanne & Weber, Susanne. *Governmentality Studies in Education*. Rotterdam: Sense Publishers, 201-217.
- Bengtsson, Anki (2011) European Policy of Career Guidance: The Interrelationship Between Career Self-Management and Production of Human Capital in the Knowledge Economy. *Policy Futures in Education* 9 (5), 616-627.
- Bengtsson, Anki (2014) Enterprising Career Education: The Power of Self-Management. *International Journal of Lifelong Education*, 33 (3), 362-375.
- Binkley, Sam (2015) *Happiness as Enterprise. An Essay on Neoliberal Life*. New York: State University of New York Press.
- Centeno, Vera (2011) Lifelong Learning: A Policy Concept with a Long Past but a Short History. *International Journal of Lifelong Learning*, 30 (2), 133-150.
- Council of Europe (1978) *Permanent Education: Final report*. Strasbourg: Council of Europe.
- Dave, Ravindra (1976) Foundations of Lifelong Education: Some Methodological Aspects. Teoksessa Dave, Ravindra. H. *Foundations of Lifelong Education*. Hamburg: Unesco Institute for Education. 15-56.
- Dean, Mitchell (1999/2010) *Governmentality. Power and Rule in Modern Society*. London: Sage Publications.
- Euroopan komissio (1994) *Kasvu, kilpailukyky, työllisyys*. Euroopan komission Valkoinen Kirja.
- Euroopan komissio (1995) *Opettaminen ja oppiminen. Kohti kognitiivista yhteiskuntaa*. Euroopan komission Valkoinen kirja.
- European Commission (2000) *A Memorandum on Lifelong Learning*. Commission Staff Working Paper. Commission of the European Communities. Brussels 31.10.2000.
- European Commission (2001) *Making a European Area of Lifelong Learning a Reality*. Commission of the European Communities. Brussels 21.11.2001.

- Euroopan unioni (2007) Elinikäisen oppimisen avaintaitoja koskeva eurooppalainen viitekehys. Luxembourg: Euroopan yhteisöt.
- Euroopan unioni (2018) Euroopan unionin neuvoston suositus elinikäisen oppimisen avaintaidoista, 22.5. 2018/C 198/01.
- Faure, Edgar, Herrera, Felipe, Kaddoura, Abdul-Razzak, Lopes, Henri, Petrovskij, Artur, Rahnema, Majid & Champion Ward, Frederick (1972) Unescon asettaman kansainvälisen kasvatuksenkehittämiskomission raportti. Opiskelu on elämää. Kasvatuksen maailma tällä hetkellä ja tulevaisuudessa. Suom. Pekka Haapakoski. Porvoo: WSOY.
- Fejes, Andreas (2005) *New Wine in Old Skins: Changing Patterns in the Governing of the Adult Learner in Sweden*. *International Journal of Lifelong Education* 24 (1), 71-86.
- Fejes, Andreas (2008) *Historicizing the Lifelong Learner: Governmentality and Neoliberal Rule*. Teoksessa Nicoll, Katherine & Fejes, Andreas. *Foucault and Lifelong Learning. Governing the Subject*. London: Routledge, 87-101.
- Foucault, Michel (1991) *Governmentality*. Teoksessa Burchell, Graham, Gordon, Colin & Miller, Peter. *The Foucault Effect. Studies in Governmentality. With Two Lectures and an Interview with Michel Foucault*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Foucault, Michel (1995) *Truth and Power*. Teoksessa *Power/Michel Foucault. Essential works of Foucault 1954-1984*. Faubion, James D. Käänt. R. Hurley. New York: The New Press.
- Foucault, Michel (1998) *Nietzsche, genealogia, historia*. Teoksessa *Foucault/Nietzsche*. Suom. Jussi Vähämäki. Helsinki: Tutkijaliitto, 41-107.
- Foucault, Michel (2008) *The Birth of Biopolitics. Lectures at the Collège de France 1978*. Käänn. Graham Burchell. New York: Palgrave.
- Foucault, Michel (2010) *Turvallisuus, alue, väestö. Hallinnallisuuden historia. Collège de Francen luennot 1977-1978*. Suom. Antti Paakkari. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Foucault, Michel (2014) *Itsestä huolehtimisen etiikka vapauden harjoittamisena (1984)*. Teoksessa *M. Foucault Parhaat*. Suom. Tapani Kilpeläinen, Simo Määttä & Johan L. Pii. Tampere: Niin & Näin.
- Helén, Ilpo (2016) *Elämän politiikat. Yhteiskuntatutkimus Foucault'n jälkeen*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Kinnari, Heikki (2020a) *Elinikäinen oppiminen ihmistä määrittämässä. Genealoginen analyysi UNESCO:n, EU:n ja OECD:n politiikasta*. Jyväskylä: FERA.
- Kinnari, Heikki (2020b) *Elinikäisestä oppijasta kykypääomakoneeksi. Elinikäinen oppiminen yrittäjämäisen talouden aikakaudella. Aikuiskasvatus*. 305-319.

- Kinnari, Heikki & Silvennoinen, Heikki (2015) Elinikäinen oppiminen hallinnan teknologiana. Teoksessa Harni, Esko. Kontrollikoulu. Näkökulmia koulutukselliseen hallintaan ja toisiin oppimiseen. Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Laalo, Hanna, Kinnari, Heikki & Silvennoinen, Heikki (2018) Yliopistojen yrittäjyyskasvatus eurooppalaisen tietotalouden palvelijana. Teoksessa Silvennoinen, Heikki, Kalalahti, Mira & Varjo, Janne. Koulutuksen lupaukset ja koulutususkko. Kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen vuosikirja 2. Jyväskylä: FERA. 43-69.
- Laalo, Hanna, Kinnari, Heikki & Silvennoinen, Heikki (2019) Setting new standards for homo academicus: Entrepreneurial university graduates on the EU agenda. *European Education* 51 (2), 93-110.
- Laalo, Hanna, Kinnari, Heikki, Silvennoinen, Heikki & Haltia, Nina (2022) Boosting Employability Through Fostering Entrepreneurial Mindset: Critical Analysis on Employability and Entrepreneurship in EU Policy Documents. Teoksessa Siivonen, Päivi. Isopahkala-Bouret, Ulpu., Tomlinson, Michael., Korhonen, Maija., Haltia, Nina. Rethinking graduate employability in context. Discourse, policy and practice. Lontoo: Palgrave Macmillan. (tulossa)
- Marcuse, Herbert (1969) Yksiulotteinen ihminen. Teollisen yhteiskunnan tarkastelua. Suom. Markku Lahtela. Helsinki: Weilin + Göös.
- OECD (1973) Recurrent Education. A Strategy for Lifelong Learning. Paris: OECD/CERI.
- OECD (1975) Recurrent Education. Trends and Issues. Paris: OECD/CERI.
- OECD (1985) Becoming Adult in a Changing Society. Paris: OECD/CERI.
- OECD (1996) Lifelong Learning for All. Paris: OECD.
- OECD (2000) Motivating Students for Lifelong Learning. Paris: OECD/CERI.
- OECD (2003) Beyond Rhetoric: Adult Learning Policies and Practices. Paris: OECD.
- OECD (2004) Career Guidance and Public Policy. Paris: OECD.
- OECD (2005) The Definition and Selection of Key Competencies. Executive Summary. Paris: OECD/DeSeCo.
- OECD (2007) Understanding the Brain: The Birth of a Learning Science. Paris: OECD.
- OECD (2020) Continuous Learning in Working Life in Finland. Paris: OECD.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2021) Jatkuvan oppimisen mahdollisuuksien kehittäminen koulutusjärjestelmässä.
- Rose, Nikolas (1999) Powers of Freedom: Reframing Political Thought. Cambridge: Cambridge.

- Rubenson, Kjell (2006) The Nordic Model of Lifelong Learning. *Compare* 36 (3), 327-341.
- Saari, Antti (2016) Elinikäinen oppiminen ja yksilöivä valta. *Aikuiskasvatus* 36 (1), 4-13.
- UNESCO (1996) *Learning: The Treasure Within. Report to UNESCO of International Commission on Education for the Twenty-First Century.* Paris: UNESCO.
- UNESCO (2003) *Nurturing the Treasure. Vision and Strategy 2002-2007.* Hamburg: UNESCO Institute for Education.
- UNESCO (2016) *Conceptions and Realities of Lifelong Learning.* Paris: UNESCO.
- UNESCO (2021) *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education.* Paris: UNESCO
- Walters, William (2012) *Governmentality. Critical Encounters.* London: Routledge.
- Valtioneuvosto (2020a) *Jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen linjaukset - Osaaminen turvaa tulevaisuuden.*
- Valtioneuvosto (2020b) *Jatkuvan oppimisen uudistus – miten työikäisten osaaminen varmistetaan.*